

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift

Citation: Kierkegaard, Søren: "Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 7*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Jette Knudsen; Johnny Kondrup; Alastair McKinnon, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2002 , s. I. Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-ae-txt-shoot-idac1acab7-b4b7-4bc0-9e5f-fa3af3eb832c.pdf> (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 7

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

Første Deel

Det objektive Problem om Christendommens Sandhed

For den objektive Betragtning er Christendommen en *res in facto posita*, hvis Sandhed omspørges dog reent objektivt, thi det beskedne Subjekt er altfor objektivt til ikke at lade sig selv udenfor eller dog ohne weiter at tage sig selv med som Den der sagtens har Troen. Sandhed kan saaledes objektivt forstaaet betyde: 1) den historiske Sandhed, 2) den filosofiske Sandhed. Som historisk Sandhed betragtet maa Sandheden udfindes ved en kritisk Overveielse af de forskjellige Efterretninger o. s. v., kort, paa samme Maade som ellers den historiske Sandhed udfindes. Spørges der om den filosofiske Sandhed, da spørges der om den historisk givne og ratihaberede Læres Forhold til den evige Sandhed.

Det forskende, det spekulerende, det erkjendende Subjekt spørger saaledes vel om Sandheden, men ikke om den subjektive Sandhed, om Tilegnelsens Sandhed. Det forskende Subjekt er saaledes vel interesseret, men ikke uendelig personligt i Lidenskab i Retning af sin evige Salighed interesseret for sit Forhold til denne Sandhed. Langt fra det objektive Subjekt være en saadan Ubeskedenhed, en saadan Forfængelighed.

Det forskende Subjekt maa nu være i eet af Tilfældene, enten maa det i Troen være overbeviist om Christendommens Sandhed og om sit Forhold til denne, i saa Fald kan jo umuligt alt det Andet uendeligt interessere, da jo Troen netop er den uendelige Interesse for Christendommen, enhver anden Interesse let en Anfægtelse; eller det er ikke i Troen, men objektivt i Betragtningen, og saaledes heller ei uendeligt interesseret for Spørgsmaalets Afgjørelse.

Dette blot her strax itide for at gjøre opmærksom paa, hvad der i anden Deel vil blive udført, at Problemet ad denne Vei slet ikke kommer afgjørende frem, $\because$ ikke kommer frem, da Problemet netop ligger i Afgjørelsen. Lad den videnskabeligt Forskende arbejde med rastløs Iver, lad ham endog forkorte sit Liv i Videnskabens begejstrede Tjeneste, lad den Speculerende ikke spare Tid og Flid: de ere dog ikke uendeligt personligt i Lidenskab interesserede, tvertimod ville de end ikke være det. Deres Betragtning vil være objektiv, interesseløs. Hvad Subjektets Forhold til den erkjendte Sandhed angaaer, da antages, at naar blot det objektive Sande er tilveiebragt, saa er det en smal Sag med Tilegnelsen, den følger af sig selv i Kjøbet, og am Ende er det da ligegyldigt med Individet. Deri ligger netop den Forskendes ophøiede Ro, og den Eftersnakkendes comiske Tankeløshed.

Cap. 1

Den historiske Betragtning

Betragtes Christendommen som historisk Aktstykke, da gjelder det om at faae en aldeles paalidelig Efterretning om, hvad der da egentlig er den christelige Lære. Dersom det forskende Subjekt var uendeligt interesseret om sit Forhold til denne Sandhed, vilde det strax her fortvivle, fordi Intet er lettere at indsee end, at i Forhold til det Historiske er den største Vished dog kun en *Approximation*, og en *Approximation* for lidet for derpaa at bygge sin Salighed, saaledes ueensartet med en evig Salighed, at intet Facit kan fremkomme. Da derimod det forskende Subjekt ikkun er historisk interesseret (det være nu, at han som Troende tillige er uendelig interesseret i Christendommens Sandhed, hvorved hans hele Stræben let kunde indvikle ham i adskillige Modsigelser; eller at han, dog uden nogen i Lidenskab negativ Afgjørelse som Ikke-Troende, staaer udenfor), saa begynder han paa Arbeidet, paa de uhyre Studier, hvortil han selv leverer nye Bidrag, indtil i sit 70de Aar; fjorten Dage før sin Død netop imødeser han et nyt Skrift, der skal kaste Lys over en heel Side af Overveielsen. En saadan objektiv Sjelstilstand er, hvis ikke Modsætningen er et Epigram over den, et Epigram over den uendeligt interesserede Subjectivitets Uro, der dog vel skulde have et saadant

Spørgsmaal, der betræffer hans evige Saligheds Afgjørelse, besvaret, og i ethvert Tilfælde for ingen Priis turde opgive sin uendelige Interesse indtil sit sidste Øieblik.

Idet der nu spørges historisk om Christendommens Sandhed, eller om hvad der er christelig Sandhed, hvad ikke, viser strax den hellige Skrift sig som et afgjørende Aktstykke. Den historiske Betragtning samler sig derfor først paa *Bibelen*.

§ 1 Den hellige Skrift

Det gjelder her for den Forskende at sikkre sig den størst mulige Tilforladelighed; derimod gjelder det for mig ikke om at vise Kundskab eller at jeg ingen har. For min Overveelse er det vigtigere, at det forstaaes og erindres, at selv med den stupenteste Lærdom og Udholdenhed, og om saa alle Kritikers Hoved sad paa een Hals, kommer man dog aldrig videre end til en Approximation, og at der er et væsentligt Misforhold mellem den og en personlig uendelig Interesserethed for sin evige Salighed¹.

1. I Udhævelsen af denne Modsigelse fremhævede eller satte Piecen de filosofiske Smuler Problemet frem: Christendommen er noget Historisk (i Forhold til hvilket den høieste Viden kun er en Approximation, den mesterligste historiske Overveelse kun det mesterligste Saagodtsom, næstendeels), og dog vil den qua historisk netop ved det Historiske have afgjørende Betydning for Ens evige Salighed. Det følger af sig selv, at Piecens fattige Kunststykke bestandigt var blot at sætte Problemet, at vikle det ud af alle pratende og speculerende Forklaringsforsøg, der vel forklare, at den Forklarende slet ikke veed hvorom Talen er.
(tilbage)

Naar Skriften betragtes som det sikke Tilhold, der afgjør, hvad der er christeligt, og hvad ikke, saa gjelder det historisk-critisk at sikkre Skriften¹.

1. Det Dialektiske lader sig nu engang ikke udelukke. Det kan hænde, at een Generation, at to maaskee leve hen i den Formening, at have fundet et Plankeværk, som var Verdens og Dialektikens Ende: hjælper ikke. Saaledes meente man en lang Tid at holde Dialektiken ude fra Troen ved at sige, at dens Overbeviisning var i Kraft af Autoritet. Vilde man da spørge, ∴ dialektisere med den Troende, vendte han Sagen med en vis unbefangen Frimodighed saaledes: jeg kan og skal ikke kunne gjøre Rede for den; thi jeg hviler i Tillid til Andre, til de Helliges Autoritet o. s. v. Dette er en Illusion; thi Dialektiken vender sig blot og spørger, ∴ dialektiserer med ham om, hvad saa Autoritet er, og hvorfor han nu anseer disse for Autoritet. Den dialektiserer altsaa ikke med ham om *Troen*, han har *i Tillid til Hine*, men om *Troen*, han har *til Hine*.
(tilbage)

Man afhandler da her: de enkelte Skrifters Medhørens til Kanon, deres Authentie, Integritet, Forfatternes Axiopistie, og man sætter en dogmatisk Garantie: Inspirationen¹. Naar man tænker Englændernes Arbeide paa Tunnellen: den uhyre Anstrængelse af Kraft, og hvorledes saa et lille Tilfælde kan i lang Tid forstyrre det Hele – saa faaer man en passende Forestilling om dette hele kritiske Foretagende. Hvilken Tid, hvilken Flid, hvilke herlige Evner, hvilke udmærkede Kundskaber ere her fra Slægt til Slægt satte i Requisition til dette Underværk. Og dog kan her pludseligen en lille dialektisk Tvivl, der rører Forudsætningerne, i lang Tid forstyrre det Hele, forstyrre den underjordiske Vei til Christendommen, som man objektivt og videnskabeligt har villet anlægge, istedetfor at lade Problemet blive til som det er: subjektivt. Man hører vel stundom Ustuderede eller Halvstuderede eller opblæste Genier lade haant om det kritiske Arbeide med Hensyn til Oldtidsskrifter, man hører dem daarligen spotte den lærde Granskens Omsorg for det Ubetydeligste, hvad netop er hans Ære, at han videnskabeligt Intet anseer for ubetydeligt. Nei, den lærde Philologie er aldeles i sin Ret, og nærværende Forfatter nærer vist trods Nogen Ærbødighed for hvad Videnskab helliger. Men den lærde kritiske Theologie faaer man derimod ikke noget reent Indtryk af. Hele dens Stræben lider af en vis bevidst eller ubevidst Dobbeltthed. Det seer bestandigt ud, som skulde der af denne Kritik pludselig resultere Noget for Troen, Noget denne betræffende. Deri ligger Misligheden. Naar en Philolog udgiver et Skrift af

Cicero f. Ex. og gjør det med stor Skarpsindighed, med det lærde Apparat i skjøn Lydighed under Aandens Overmagt, naar hans Ingenium og hans ved Jern-Flid erhvervede Fortrolighed til Oldtiden hjælper hans opdagende Takt til at fjerne Vanskeligheder, til at berede Tankegangen Vei i Læsemaadernes Forvirring o. s. v., saa kan man trygt hengive sig til Beundringen; thi naar han er færdig, følger deraf intet Andet, end det Beundringsværdige, at ved hans Kunst og Duelighed et Oldtidsskrift er bragt tilveie i den tilforladeligste Skikkelse. Ingenlunde derimod, at jeg nu paa dette Skrift skal bygge min evige Salighed; thi i Forhold til min evige Salighed, ja jeg tilstaaer det, er hans forbausende Skarpsindighed mig for Lidt; ja jeg tilstaaer det, min Beundring for ham blev ikke glad men mismodig, naar jeg troede, han havde noget Saadant in mente. Men just saaledes gjør den lærde kritiske Theologie; naar den er færdig, og indtil da holder den os in suspenso, men med denne Udsigt for Øie: saa slutter den: ergo kan Du nu bygge din evige Salighed paa disse Skrifter. Den, som troende statuerer Inspiration, han maa consequent ansee enhver kritisk Overveielse, den være nu for eller imod, for en Mislighed, en Art Anfægtelse; og Den, som uden at være i Troen vover sig ud i de kritiske Overveielser, kan dog umuligt lade ville Inspirationen resultere af disse. Hvem er det saa egentligen det Hele interesserer?

1. Misforholdet mellem Inspiration og den kritiske Forsken er ligesom den mellem evig Salighed og kritiske Overveielser, fordi Inspiration kun er Gjenstand for Troen. Eller er man derfor saa kritisk ivrige, fordi Bøgerne ere inspirerede? Saa er da altsaa den Troende, som troer, at Bøgerne ere inspirerede, ikke vidende om, hvilke Bøger det er, hvorom han troer, at de ere inspirerede. Eller resulterer Inspirationen af Critiken, saa naar den har gjort Sit, den tillige har beviist, at Bøgerne ere inspirerede? I saa Fald kommer man aldrig til at antage Inspirationen, thi det kritiske Arbeide er i sit maximum kun en Approximation.
(tilbage)

Dog Modsigelsen mærkes ikke, fordi Sagen behandles reent objektivt; ja saa er den der end ikke, naar den Forskende selv glemmer hvad han har bag Øre, undtagen forsaavidt han engang imellem lyrisk opmuntrer sig selv dermed til Arbeidet, eller lyrisk polemiserer ved Veltalenheds Hjælp. Lad et Individ træde til, lad ham med uendelig personlig Interesse i Lidenskab ville knytte sin evige Salighed til dette Resultat, til det forventede Resultat: han seer let, at der intet Resultat er og intet at forvente, og Modsigelsen vil bringe ham til Fortvivlelse. Blot Luthers Forkastelse af Jacobs Brev er nok til at bringe ham til Fortvivlelse. I Forhold til en evig Salighed og en uendelig Interesse i Lidenskab for denne (i hvilken sidste da kun den første kan være) er en Tøddel af Vigtighed, af uendelig Vigtighed, eller omvendt: Fortvivlelsen over Modsigelsen vil netop lære ham, at ad denne Vei lader der sig ikke trænge frem.

Og dog er det saaledes gaaet hen. Een Generation efter den anden er gaaet i Graven; nye Vanskeligheder ere blevne til, beseirede, og nye Vanskeligheder ere blevne til. I Arv fra Generation til Generation er den Illusion fortsat, at Methoden er den rigtige, men at det endnu ikke er lykkedes de lærde Forskere o. s. v. Alle synes at befinde sig vel, de blive Alle mere og mere objektive. Subjektets personlige, uendelige Interesserehed i Lidenskab (hvilken er Troens Mulighed og dernæst Troen, den evige Saligheds Form, og dernæst den evige Salighed) forsvinder mere og mere, fordi Afgjørelsen udsættes, og udsættes som ligefrem resulterende af den lærde Forskers Resultat. Dette vil sige: Problemet bliver slet ikke til; man er bleven for objektiv til at have en evig Salighed; thi denne er netop i den uendelige personlige Interesserehed i Lidenskab, og det er netop den man opgiver for at blive objektiv, den man lader sig franarre af Objektiviteten. Ved Hjælp af Præsterne, der engang imellem forraader Lærdom, faaer Menigheden et Nys derom. Den troende Menighed bliver tilsidst en Titulatur, thi Menigheden bliver jo objektiv alene ved at see paa Præsterne, og imødeser et uhyre Resultat o. s. v. Nu styrter en Fjende frem mod Christendommen. Han er dialektisk ligesaa vel underrettet som Forskerne og den fuskende Menighed. Han angriber en Bog af *Bibelen*, en Suite af Bøger. Øieblikkelig styrter det lærde Redningschor til o. s. v. o. s. v.

Wessel har sagt, at han holder sig udenfor hvor Trængsel er: saaledes er det heller ikke noget for en Piece-Forfatter at komme stikkende med sin ærbødige Ansøgning om nogle dialektiske Overveielser, han bliver kun en Hund i et Spil Kegler; saaledes er det heller ikke noget for en splitternøgen Dialektiker at komme ind i en saadan lærd Striden, hvor det trods al Talent og Lærdom pro et contra, dog i sidste Instants ikke er dialektisk afgjort, hvad det er man strider om. Er det en reen philologisk Strid, saa være Lærdom og Talent hædrede med Beundring, som de fortjene det, men saa vedkommer det jo ikke Troen. Har man Noget bag Øret, saa lad os faae det frem, for i al dialektisk Ro at tænke det igjennem. Den, der i Hensigt paa Troen forfægter *Bibelen*, maa jo have tydeliggjort sig selv, om der af hele hans Arbeide, hvis det lykkedes efter al mulig Forventning, resulterede Noget i denne Henseende, paa det han ikke skal blive siddende i Arbeidets Parenthes og glemme over de lærde Vanskeligheder det afgjørende dialektiske Claudatur. Den, som angriber, maa jo ligeledes have gjort sig Rede for, hvis Angrebet nu lykkedes efter den størst mulige Maalestok, om der saa resulterede noget Andet end det philologiske Resultat eller i det Høieste en Seier ved at stride e concessis, hvor man vel at mærke kan tabe Alt paa en anden Maade, hvis den gjensidige Overeenskomst er et Phantom.

For at da det Dialektiske kan skee sin Ret, og uforstyrret blot tænke Tankerne, saa lad os antage først det Ene, og saa det Andet.

Altsaa jeg antager, at det er lykkedes at bevise om *Bibelen*, hvad nogensinde nogen lærd Theolog i sit lykkeligste Øieblik har kunnet ønske at bevise om *Bibelen*. Disse Bøger høre til Kanon, ikke andre, de ere autentiske, ere hele, Forfatterne ere troværdige – man kan godt sige, det er, som var hvert Bogstav inspireret (Mere kan man da ikke sige; thi Inspirationen er jo Troens Gjenstand, er kvalitativ dialektisk, ikke til at naae ved en Quantiteten). Fremdeles der er ikke Spor af Modsigelse i de hellige Bøger. Thi lader os være hypothetisk forsigtige, ymtes der blot et Ord om noget Saadant, saa er Parenthesen der igjen og den philologisk-critiske Stundesløshed fører En strax paa Afveie. Overhovedet er det blot den diætetiske Forsigtighed, Forsagelsen af enhver lærd Mellemsætning, der een to tre kunde udarte til at blive en hundredaarig Parenthes, der her er fornøden for at Sagen kan være let og simpel. Maaskee er dette ikke saa let, og som et Menneske gaaer i Farer hvor han gaaer, saaledes gaaer den dialektiske Udvikling i Farer overalt, i Fare for at slippe ind i en Parenthes. Det gaaer i det Mindre som i det Større, og det som i Almindelighed gjør Disputer saa kjedelige at høre paa for Trediemand er, at allerede ved det andet Anløb er Disputen inde i en Parenthes og fortsættes nu med denne skjæve Retning hidsigere og hidsigere bort fra den egentlige Gjenstand. Man bruger det derfor som et Fægterkneb at friste Modstanderen lidt, for at see om man har en dialektisk Paradeur for sig, eller en Parenthes-Durchløber, der gaaer Hyp i Gallop saasnart det gjelder om det Parenthetiske. Hvor mangt et heelt Menneskeliv er det ikke gaaet paa den Maade, at det fra en tidlig Ungdom af har bevæget sig fortsat i Parenthes. Dog jeg afbryder disse moraliserende og til Almeenvellet sigtende Betragtninger, hvormed jeg har søgt at gjøre lidt Fyldest for min manglende historisk-critiske Dygtighed. Altsaa Alt antaget at være i sin Orden med Hensyn til den hellige Skrift – hvad saa? Er saa Den, som ikke havde Troen, kommet et eneste Skridt nærmere til Troen? Nei, ikke et eneste. Thi Troen resulterer ikke af en ligefrem videnskabelig Overveielse, og heller ikke ligefrem, tvertimod taber man i denne Objektivitet den uendelige personlige i Lidenskab Interesserehed, hvilken er Troens Betingelse, det ubiquo et nusquam, hvori Troen kan blive til. – Har Den, som havde Troen, vundet Noget i Henseende til Troens Kraft og Styrke? Nei, ikke det Allermindste, snarere er han i denne vidtløftige Viden, i denne Vished, der ligger ved Troens Dør og begjærer efter den, saa farefuldt stillet, at han vil behøve megen Anstrængelse, megen Frygt og Bæven for ikke at falde i Anfægtelsen, og forvexle Viden med Tro. Medens Troen hidtil i Uvisheden har haft en gavnlig Tugtemester, vilde den i Visheden faae sin farligste Fjende. Tages nemlig Lidenskab bort, saa er Troen ikke mere til, og Vished og Lidenskab spændes ikke. Lad en Parallele belyse dette. Den, som troer, at der er en Gud til og et Forsyn, har lettere derved at bevare Troen, lettere ved bestemt at faae Troen (og ikke en Indbildning) i en ufuldkommen Verden, hvor Lidenskab holdes vaagen, end i en absolut fuldkommen Verden. I den er nemlig Tro utænkelig. Derfor læres ogsaa, at Troen afskaffes i Evigheden. – Hvilken Lykke da, at denne ønskende Hypothese, den critiske Theologies skønneste Ønske, er en Umulighed, fordi selv den fuldkomneste Realisation dog kun vil blive en Approximation. Og atter hvilken Lykke for Videnskabsmændene, at Feilen ingenlunde ligger hos dem! Om alle Engle sloge sig sammen, de kunne dog kun tilveiebringe en Approximation, fordi i Forhold til en historisk Viden er en Approximation den eneste Vished – men ogsaa for Lidt til derpaa at bygge en evig Salighed.

Saa antager jeg det Modsatte, at det er lykkedes Fjenderne at bevise om Skriften, hvad de ønske, saa vist, at det overgaaer den arrigste Fjendes hidsigste Ønske – hvad saa? Har Fjenden dermed afskaffet Christendommen? Ingenlunde. Har han skadet den Troende? Ingenlunde, ikke det Allermindste. Har han vundet Hævd paa at fritage sig selv fra det Ansvar ikke at være en Troende? Ingenlunde. Fordi nemlig disse Bøger ikke ere af disse Forfattere, ikke ere autentiske, ikke ere integri, ikke ere inspirerede (dette kan dog ikke modbevises, da det er Troens Gjenstand), deraf følger jo ikke, at disse Forfattere ikke have været til, og fremfor Alt ikke, at Christus ikke har været til. Forsaavidt staaer det den Troende endnu lige saa frit at antage det, lige saa frit, lader os vel agte dette; thi hvis han antog det i Kraft af noget Beviis, var han ifærd med at opgive Troen. Kommer det nogensinde saavidt, saa vil den Troende altid have nogen Skyld, dersom han selv har inviteret og begyndt med at spille Vantroen Siren i Haanden ved selv at ville bevise. Her ligger Knuden, og jeg føres atter tilbage til den lærde Theologie. For hvis Skyld føres Beviset? Troen behøver det ikke, ja maa endog ansee det for sin Fjende. Derimod naar Troen begynder at skamme sig ved sig selv, naar den som en Elskerinde, der ikke nøies med at elske, men underfundigt skammer sig ved den Elskede og altsaa maa have det godtgjort, at han er noget Udmærket, altsaa naar Troen begynder at tabe Lidenskab, altsaa naar Troen begynder at ophøre at være Tro, da gjøres Beviset fornødent for at nyde borgerlig Agtelse hos Vantroen. Hvad der paa dette Punkt ved Forvexling af Categorierne af geistlige Talere er præsteret i rhetoriske Dumheder, ak, lader os ikke tale derom. Troens Forfængelighed (et moderne Surrogat – hvorledes kunne De troe, der indbyrdes tage Ære af hinanden, Joh. Ev. 5, 44) vil og kan naturligviis ikke bære Troens Martyrium, og et egentligt Troens Foredrag er maaskee i dette Øieblik det Foredrag, der høres sjældnest i hele Europa. Speculationen har forstaaet Alt, Alt, Alt! Den geistlige Taler holder dog lidt igjen, han tilstaaer, han har endnu ikke forstaaet Alt, han tilstaaer, han stræber (stakkels Fyr, det er en Forvexling af Categorierne!). »Om der er Nogen, som har forstaaet Alt«, siger han, »da tilstaaer jeg« (ak, han er beskæmmet, og mærker ikke, at han skulde bruge Ironie mod de Andre) »at jeg ikke har forstaaet det, ikke kan bevise Alt, og vi Ringere« (ak, han føler sin Ringhed paa et meget urigtigt Sted) »maae nøies med Troen.« (Stakkels miskjendte, høieste Lidenskab: Tro, at Du maae nøies med en saadan Forsvarer; stakkels geistlige Fyr, at Du slet ikke veed, hvormom Talen er! Stakkels videnskabelige Fattig Peer Eriksen, der ikke

rigtigt kan komme med i Videnskaben, men som har Troen, for det har han, Troen, der gjorde Fiskere til Apostle, Troen, der kan flytte Bjerger – naar man har den!).

Naar Sagen behandles objektivt, kan Subjektet ikke i Lidenskab forholde sig til Afgjørelsen, allermindst uendeligt interesseret i Lidenskab. Det er en Selv-Modsigelse og saaledes comisk, at være uendeligt interesseret i Forhold til hvad der i sit Maximum altid kun bliver en Approximation. Sættes der dog Lidenskab til, saa fremkommer Zelotismen. For den uendeligt interesserede Lidenskab vil enhver Tøddel være af uendelig Værdie¹. Feilen ligger ikke i den uendeligt interesserede Lidenskab, men i at dens Gjenstand er blevet en Approximations-Gjenstand.

1. Herved er tillige den objektive Betragtning reduceret in absurdum og Subjektiviteten sat. Thi vilde man spørge, hvorfor er dog den mindste Tøddel af uendelig Vigtighed, saa maatte Svaret være, fordi Subjektet er uendeligt interesseret, men altsaa er det Subjektets uendelige Interesserehed, der gjør Udslaget. (tilbage)

Den objektive Betragtning har derimod sin Bestaaen fra Generation til Generation netop derved, at Individene (Betragterne) blive mere og mere objektive, mindre og mindre uendeligt lidenskabeligt interesserede. Under Forudsætning af, at man ad den Vei blev ved at bevise og søge Beviset for Christendommens Sandhed, vilde det Mærkelige tilsidst fremkomme, at just som man blev færdig med Beviset for dens Sandhed, havde den ophørt at være til som noget Nærværende; den var i den Grad blevet noget Historisk at den var noget Forbigangent, hvis Sandhed, γ : hvis historiske Sandhed nu var bragt til Tilforladelighed. Paa den Maade kunde den bekymrede Prophetie i Luc. 18, 8 gaae i Opfyldelse: dog, naar Menneskens Søn kommer, mon han skal finde Troen paa Jorden?

Jo mere Betragteren bliver objektiv, desto mindre bygger han en evig Salighed γ : sin evige Salighed paa sit Forhold til Betragtningen, thi en evig Salighed bliver der kun Tale om for den i Lidenskab uendeligt interesserede Subjektivitet. Objektivt forstaaer da Betragteren (han være nu forskende Lærd eller et fuskende Medlem af Menigheden) sig i følgende Afskedstale paa Livets Grændse: da jeg var ung, omtviledes de og de Bøger, nu har man beviist disses Ægthed, men saa har man rigtignok igjen i den sidste Tid reist en Tvivl om nogle Bøger, som man aldrig før har tvivlet om. Men der vil saamænd nok komme en Lærd o. s. v.

Den beskedne, objektive Subjektivitet holder sig med applauderet Heroisme udenfor; den er til Tjeneste med at ville antage Sandheden, saasomt den er tilveiebragt. Dog er det et fjernt Maal, hvortil der stræbes (unægteligt, thi en Approximation kan blive ved saa længe det skal være) – og medens Græsset groer, saa dør Betragteren, rolig, thi han var objektiv. O, Du ikke for Intet prisede Objektivitet, Du formaaer Alt, ikke den meest Troende har været sin evige Salighed saa vis, og fremfor alt saa sikker paa ikke at tabe den som den Objektive! Det skulde da være, at denne Objektivitet og Beskedenhed var paa urette Sted, at den var uchristelig. Saa var det jo rigtignok betænkeligt paa den Maade at komme ind i Christendommens Sandhed. Christendommen er Aand, Aand er Inderlighed, Inderlighed er Subjektivitet, Subjektivitet i sit Væsentlige Lidenskab, i sit Maximum uendelig personligt interesseret Lidenskab for sin evige Salighed.

Saasomt man tager Subjektiviteten bort, og af Subjektiviteten Lidenskab, og af Lidenskab den uendelige Interesse, saa er der overhovedet slet ingen Afgjørelse, hverken i dette eller i noget andet Problem. Al Afgjørelse, al væsentlig Afgjørelse ligger i Subjektiviteten. En Betragter (og dette er den objektive Subjektivitet) har paa intet Punkt nogen uendelig Trang til en Afgjørelse, og seer den paa intet Punkt. Dette er Objektivitetens Falsum og Mediationens Betydning som Gjennemgang i den fortsatte Proces, hvori Intet bestaaer og hvori heller Intet uendeligt er afgjort, fordi Bevægelsen vender tilbage i sig selv, og atter vender tilbage, og Bevægelsen selv er en Chimaire, og Speculationen altid klog bagefter.¹ Objektivt forstaaet er der overalt Resultat nok, men intet afgjørende Resultat nogetsteds, hvilket er ganske i sin Orden, netop fordi Afgjørelsen ligger i Subjektiviteten, væsentligen i Lidenskaben, maxime i den for sin evige Salighed uendeligt interesserede personlige Lidenskab.

1. Saaledes maa det ogsaa forstaaes med den for sin Positivitet udskegnede hegelske Philosophies Skepsis. Efter Hegel er Sandheden den fortsatte verdenshistoriske Proces. Hver Slægt, hvert Stadium er berettiget og dog kun et Moment i Sandheden. Dersom her ikke slaaer sig lidt Charlatanerie til, som hjælper ved at antage, at den Generation, i hvilken Prof. Hegel levede, eller den som nu efter ham er Imprimatur, at den Generation er den sidste og Verdenshistorien forbi, saa ligge vi Alle i Skepsis. Det lidenskabelige Spørgsmaal om Sandhed kommer ikke engang frem, thi Philosophien har først faaet narret Individene til at blive objektive. Den positive hegelske

Sandhed er ligesaa svigefuld som Lykken var i Hedenskab. Først bag efter faaer man at vide, om man har været lykkelig: og saaledes faaer den næste Generation at vide, hvad det Sande var i den afdøde Generation. Systemets store Hemmelighed (dog dette bliver un-ter uns, ligesom Hemmeligheden mellem Hegelianerne) er noget nær Protagoras's Sophisme: »Alt er relativt, kun at Alt her er relativt i den fortsatte Progres. Hermed er dog den Levende ikke tjent, og hvis han tilfældigviis kjender en Anekdote af Plutarch (i Moralia) om en Lacedæmonier Eudamidas, kommer han vist til at tænke paa den. Da Eudamidas i Academiet saae den bedagede Xenocrates med sine Disciple søge efter Sandheden, spurgte han: hvo er denne Gamle; og da man svarede, at det var en viis Mand, En af dem, som søge efter Dyden, raabte han: »naar vil han da bruge den«. Det er formodentlig ogsaa denne fortsatte Progres, som har bragt den Misforstaaelse op, at der maa en Satans Karl udi Speculation til for at frigjøre sig fra Hegelianismen. Langt fra; der behøves blot sund Menneske-Forstand, Fynd i det Comiske, lidt græsk Ataraxie. Udenfor Logiken og tildeels ogsaa i den ved et tvetydigt Lys, som Hegel ikke har holdt borte, er Hegel og Hegelianisme et Forsøg i det Comiske. Salig Hegel har formodentlig allerede fundet sin Mester i afdøde Socrates, der uden Tvivl har faaet Noget at lee af, dersom ellers Hegel er blevet uforandret. Ja, der har Socrates faaet en Mand det nok er værd at tale med, og især socratisk at spørge (hvilket jo var Socrates' Agt at gjøre ved alle de Afdøde), om han veed Noget eller han ikke veed Noget. Socrates maatte have forandret sig betydeligt, hvis han i fjerneste Maade lod sig imponere af, om Hegel vilde begynde at afdeklamere §§, og love, at Alt skulde blivt klart i Slutningen. – Maaskee kan jeg i denne Note finde en passende Plads for Noget jeg har at beklage mig over. I Poul Møllers Levnet har man kun anført en eneste Yttring, der giver Forestilling om, hvorledes han i en sildigere Tid opfattede Hegel. Den ærede Udgiver har formodentlig i denne Afholdenhed ladet sig bestemme af Forkjerlighed og Pietet for den Afdøde og et ængsteligt Hensyn til hvad vel visse Folk vilde sige, et spekulativt næsten hegeliansk Publikum dømme. Maaskee har dog Udgiveren, netop i det Øieblik han troede at handle i Forkjerlighed for den Afdøde, skadet Indtrykket af ham. Mærkeligere end mangan Aphorisme, som er bleven trykt i Samlingen, nok saa mærkelig som mangt et Ungdomstræk, den omhyggelige og smagfulde Biograph har opbevaret i en skjøn og ædel Fremstilling, nok saa mærkeligt var det, at P. M., medens Alt var hegeliansk, dømte ganske anderledes, at han først en Tid lang næsten med Indignation talte om Hegel, indtil den sunde humoristiske Natur, der var i ham, lærte ham at smile især af Hegelianismen, eller, for endnu tydeligere at erindre om P. M., ret hjertelig at lee af den. Thi hvo har været forelsket i P. M. og glemt hans Humor; hvo har beundret ham og glemt hans Sundhed, hvo har kjendt ham, og glemt hans Latter, der gjorde En godt, selv naar det ikke blev En ganske tydeligt, hvad det var han lo af; thi hans Distraction bragte En stundom i Vilderede. (tilbage)

§. 2 Om Kirken

Den catholske Kirkes Værn mod Dialektikens Indtrængen, som dette haves i Pavens synlige Nærværelse, vilde vi her lade udenfor Omtale¹. Men ogsaa indenfor Protestantismen har man, efter at have opgivet *Bibelen* som det sikke Tilhold, grebet til Kirken. Skjøndt der endnu gjøres Angreb paa *Bibelen*, skjøndt lærde Theologer lingvistisk og critisk forsvare den, saa er denne hele Fremgangsmaade for en Deel antiqveret, og fremfor Alt har man, netop fordi man bliver mere og mere objektiv, ikke de afgjørende Slutninger bag Øret med Hensyn til Troen. Bogstav-Zelotismen, der dog havde Lidenskab, er forsvunden. Det Fortjenstligste ved den var, at den havde Lidenskab. I en anden Forstand var den comisk, og ligesom Riddertiden egentligen slutter af ved Don Quixote, (thi den comiske Opfattelse er altid den afsluttende), saaledes kunde en Digter endnu tydeliggjøre, at med Bogstav-Theologien er det forbi, ved comisk at forevige en saadan ulykkelig

Bogstav-Tjener i sin tragi-comiske Romantik; thi overalt hvor der er Lidenskab er der ogsaa Romantik, og Den, der har Bøielighed og Sands for Lidenskab, og ikke har lært udenad hvad der er Poesie, han vil i en saadan Figur see et skjønt Sværmeri, ligesom naar en elskende Pige baldyrer den kunstige Indfatning til det Evangelium, hvori hun læser sin Elskovs Lykke, ligesom naar en elskende Pige tæller Bogstaverne i det Brev, han har skrevet hende til; men da vilde han tillige see det Comiske. – Der vilde nok blive leet af en saadan Figur; et andet Spørgsmaal er, med hvad Ret der vilde blive leet, thi det, at hele Tiden er bleven lidenskabsløs, er ingen Berettigelse til at lee. Det Latterlige hos Zeloten laae i, at hans uendelige Lidenskab kastede sig paa en forkeert Gjenstand (en Approximations Gjenstand), men det Gode hos ham var, at han havde Lidenskab.

1. Overhovedet kjender man strax den uendelige Reflexion, i hvilken først Subjektiviteten kan blive bekymret om sin evige Salighed, paa Eet: at den overalt har Dialektiken med sig. Det være et Ord, en Sætning, en Bog, en Mand, et Samfund, det være hvad det være vil, saasnart det saaledes skal være Grændse, at Grændsen selv ikke er dialektisk, er det Overtro og Indskrænkethed. Der er altid en saadan saavel magelig som ogsaa bekymret Trang i et Menneske til at faae noget rigtig fast, der kan udelukke Dialektiken, men dette er Feighed og Svigagtighed mod Guddommen. Selv det Visseste af Alt: en Aabenbaring, bliver eo ipso dialektisk, idet jeg skal tilegne mig den; selv det fasteste af Alt, den uendelige negative Beslutning, der er Individualitetens uendelige Form for Guds Væren i ham, bliver strax dialektisk. Saasnart jeg tager det Dialektiske bort, er jeg overtroisk og bedrager Gud for Øieblikkets anstrængede Erhverven af det eengang Erhvervede. Derimod er det langt mageligere at være objektiv og overtroisk, og broutende deraf, og proklamerende Tankeløsheden.
(tilbage)

Den Sagens Vending, at slippe *Bibelen* og at gribe til Kirken, er endog en dansk Idee. Imidlertid vil det ikke lykkes mig, hverken selv at juble paa Landsmandskabets Vegne over denne »mageløse Opdagelse« (dette er denne Idees officielle Titulatur hos de geniale Vedkommende: Opfinderen og Dhr. Beundrende), eller at finde det ønskeligt, om Regjeringen lod befale et te deum af hele Folket til gudelig Taksigelse for den »mageløse Opdagelse«. Det er bedre, og falder mig i det mindste ubeskriveligt let, at lade Grundtvig beholde hvad hans er: den mageløse Opdagelse. Vel blev der i sin Tid, især da en lignende lille Bevægelse begyndte i Tydskland med Delbrück o. s. v., ymtet om, at det egentligen var Lessing, Grundtvig skyldte denne Idee, uden dog at skyldte ham det Mageløse ved den, saa Grundtvigs Fortjeneste vilde blive at forvandle et med sindrig Kløgt, med sjelden skeptisk Forfarenhed, med fiin Dialektik problematisk henstillet lille socratisk Tvivlsmaal til en evig, mageløs, verdenshistorisk, absolut, himmelraabende og soleklar Sandhed. Men selv antaget, at der var et Forhold fra Pastor Grundtvigs Side, hvilket jeg dog slet ikke antager, da den mageløse Opdagelse i sin mageløse Absolutthed har umiskjendeligt Præg af grundtvigsk Oprindelighed: det vilde dog være en Uretfærdighed, at sige det var et Laan fra Lessing, da der i alt det Grundtvigske ikke er det Mindste, som erindrer om Lessing, eller som Forstandens Stormester uden en mageløs Resignation kunde gjøre Fordring paa som sin Eiendom. Havde man endda sagt, at den kloge, dialektiske Mag.Lindberg, den mageløse Opdagelses talentfulde Generalprocureur og Værge, muligen skyldte Lessing Noget: det lod sig høre. I ethvert Tilfælde skylder Opdagelsen Lindbergs Talent meget, forsaavidt den ved ham fik Form, blev tvungen ind i dialektisk Holdning, blev mindre hiatisk, mindre mageløs – og mere tilgængelig for den sunde Menneskeforstand.

Dette havde da Grundtvig rigtigt indseet, at *Bibelen* umuligen kunde holde igjen mod den indtrængende Tvivl, men han havde ikke indseet, at Grunden var, fordi Angrebet og Forsvaret begge ligge i en Approximeren, der i sin evindeligen fortsatte Stræben ikke var dialektisk for en uendelig Afgjørelse, hvorpaa man bygger en evig Salighed. Da han ikke var dialektisk opmærksom herpaa, maatte det være ved et reent Slumpetræf, at han virkeligen kom udenfor de Forudsætninger, indenfor hvilke Bibel-Theorien har sin store Fortjeneste, sin ærværdige videnskabelige Betydning. Men et Slumpetræf er utænkeligt i Forhold til det Dialektiske. Forsaavidt var det sandsynligere, at han med sin Kirke-Theorie kom til at blive indenfor de samme Forudsætninger. Uqvemsord mod *Bibelen*, hvormed han virkelig i sin Tid forargede de ældre Lutheranere, Uqvemsord og Magtsprog istedenfor Tanker kan naturligviis kun, og naturligviis overordentlig tilfredsstille Tilbedere; enhver Anden seer let, at naar Tanken mangler i den larmende Tale, saa er det Tankeløsheden der slaaer sig løs i Udtrykkets Løsgtighed.

Som *Bibelen* før skulde objektivt afgjøre, hvad der er det Christelige og hvad ikke, saa skulde Kirken nu være det sikke objektive Tilhold. Nærmere bestemt er det igjen det levende Ord i Kirken, Troesbekjendelsen, og Ordet ved Sacramenterne.

Først er det nu klart, at Problemet behandles objektivt. Den beskedne, umiddelbare, aldeles ureflekterede

Subjektivitet holder sig naivt overbeviist om, at naar blot den objektive Sandhed staaer fast, saa er Subjektet fix og færdig til at trække i den. Herpaa seer man strax Ungdommeligheden (hvilken den gamle Grundtvig jo ogsaa roser sig af), der ingen Anelse har om hiin underfundige lille socratiske Hemmelighed: at Knuden netop er Subjektets Forhold. Dersom Sandheden er Aand, saa er Sandheden Inderliggjørelse, og er ikke et umiddelbart og høist ugeneret Forhold af en umiddelbar Geist til en Sum af Sætninger, man kalde nu dette Forhold til ny Forvirring med Subjektivitetens meest afgjørende Udtryk: Tro. Ureflekterethedens Retning er bestandig ud efter, hen til, mod, i Stræben til Maalet, mod det Objektive; den socratiske Hemmelighed, der, hvis Christendommen ikke skal være et uendeligt Tilbageskridt, i denne kun kan være uendelliggjort ved en dybere Inderlighed, er, at Bevægelsen er ind efter, at Sandheden er Subjektets Forvandling i sig selv. Det om Grækenlands mageløse Fremtid varslende Genie er just ikke fortroligt med Græciteteten. Studiet af den græske Skepsis vilde være meget at anbefale. Der lærer man ypperligt, hvad der altid skal Tid og Øvelse og Disciplin til at forstaae (trange Vei for Frisproget!), at den sandselige Vished end sige den historiske Vished er Uvished, er kun Approximation, at det Positive og et umiddelbart Forhold dertil er det Negative.

Den første dialektiske Vanskelighed ved *Bibelen* er, at den er et historisk Aktstykke, at, saasomt den skal være Tilholdet, den indledende Approximeren begynder, og Subjektet distraheres i en Parenthes, hvis Slutning man i al Evighed kan imødesee. Det nye Testamente er noget Forbigangent, og saaledes i strængere Forstand historisk. Netop dette er det Bedaaende, der vil forhindre i at gjøre Problemet subjektivt, og behandle det objektivt, hvorved det slet ikke bliver til. – Denne Vanskelighed har »de filosofiske Smuler« samlet sig paa i Cap.IV og V ved at hæve Forskjellen mellem den samtidige og den sidste Discipel, hvilke antages adskilte ved 1800 Aar. Dette er af Vigtighed, at ikke Problemet (den Modsigelse, at Guden har været til i menneskelig Skikkelse) skal forvexles med Problemet Historie, ɔ: med summa summarum af 1800 Aars Meninger o. s. v.

Saaledes eksperimenterende hævdede Smulerne Problemet frem. Vanskeligheden med det nye Testamente som noget Forbigangent synes nu hævet ved Kirken, der jo er noget Nærværende.

Paa dette Punkt har Grundtvigs Theorie Fortjeneste. Især er det af Lindberg med dygtig, juridisk Skarphed udviklet, at Kirken bortskjærer al den Bevisen og Bevisen, som var fornøden i Forhold til *Bibelen*, da denne er noget Forbigangent, medens Kirken er til, er et Nærværende. At fordre et Beviis af den for, at den er til, siger Lindberg og rigtigt, er Nonsens, ligesom at fordre af en levende Mand Beviis for at han er til¹. Deri har Lindberg fuld Ret, og Fortjeneste af den Urokkelighed og udklarende Sikkerhed, hvormed han veed at holde Noget fast.

-
1. Dialektisk-metaphysisk nærmere bestemt kommer dette deraf, at Tilværelse er et høiere Begreb end al Bevisen derfor, og at det derfor er en Taabelighed at fordre Beviset; medens det omvendt er et Spring, fra Væsen at slutte til Tilværelse.
(tilbage)

Kirken er altsaa til; af den (som nærværende, som samtidig med Spørgeren, hvorved Problemet er hævdet Samtidighedens Ligelighed) kan man faae at vide, hvad der væsentligen er christeligt; thi det er Det, som Kirken bekjender.

Rigtigt. Men paa dette Punkt har end ikke Lindberg kunnet holde Sagen (og jeg ønsker helst at have en Dialektiker for mig, overladende Grundtvig det Mageløse). Efterat der nemlig er sagt om Kirken at den er til, og at man hos den kan faae at vide, hvad det Christelige er, udsiges der igjen om denne Kirke, den nærværende, at den er den apostoliske, at den er den samme som har bestaaet gennem atten Aarhundreder. Det Prædikat: den christelige er altsaa mere end den nærværendes Prædikat; prædiceret om den nærværende angiver det en Forbigangenhed, altsaa en Historiskhed ganske i samme Forstand som *Bibelen*. Nu er al Fortjenesten gjort til Intet. Det eneste Historiske der er høiere end Beviset er den samtidige Tilværelse, enhver Bestemmelse af Forbigangenhed fordrer Beviis. Vil Nogen saaledes sige til en Mand: beviis at Du er til, saa svarer den Anden ganske rigtigt: det er Nonsens. Siger han derimod: jeg, som nu er til, har været til for over 400 Aar siden, væsentligen den Samme, saa siger den Første rigtigt: her behøves et Beviis. At en saadan gammel Dialektiker som Lindberg, der netop er duelig til at sætte en Sag paa Spidsen, ikke har bemærket dette, er besynderligt.

I det Øieblik man ved Hjælp af det levende Ord urgerer Continuiteten, er Sagen aldeles bragt hen paa det Sted, hvor den var i Bibeltheorien. Det gaar med Indvendinger ligesom med Nissen: en Mand flytter – Nissen flytter med. Stundom skuffer det et Øieblik. Ved pludseligt at forandre Operations-Planen, naar man da tillige er saa heldig, at Ingen angriber det nye Værn, kan et Genie som Grundtvig let blive lyksaliggjort i den Mening, at nu er Alt godt ved Hjælp af hans mageløse Opdagelse. Lad imidlertid Kirketheorien holde Stødet ud som *Bibelen* har maattet gjøre det, lad alle Indvendinger trage den efter Livet, hvad saa? Saa vil her igjen ganske consequent (thi enhver anden Adfærd vil tilintetgjøre selve Kirketheorien og sætte Problemet over i Subjektiviteten, hvor det jo rigtignok hører hjemme, men hvad den objektive Grundtvig ikke antager) blive en Indledningsvidenskab nødvendig, der beviser Troesbekjendelsens Oprindelighed, dens

Enstydighed overalt og i ethvert Moment gennem atten Aarhundreder (hvor det kritiske Arbejde vil støde paa Vanskeligheder, som Bibeltheorien slet ikke kjendte¹), saa vil der blive støvet efter i gamle Bøger. Det levende Ord hjælper ikke; det forstaaer sig, det hjælper heller ikke at ville sætte dette ud for Grundtvig. Dette skeer derfor heller ikke med noget Haab snarere med et Mishaab. Det levende Ord forkynder Kirkens Tilværelse. Rigtigt, dette kan Satan selv ikke tage fra Nogen; men det levende Ord forkynder ikke, at Kirken har været til i atten Aarhundreder, at den væsentligen er den samme, at den aldeles uforandret har været til o. s. v.; dette kan en dialektisk Yngling indsee. Til det samtidigt Nærværendes umiddelbare ubeviselige Tilværelse svarer det levende Ord som Ytring af Tilværelse, men saa lidet som Forbigangenhed er ubeviselig (∴ er højere end Beviset), saa lidet svarer det levende Ord dertil, som det tilføjede Prædikat jo ogsaa kun tyder paa den umiddelbare Nærværelse. Et grundtvigsk Anathema over dem, som ikke kunne forstaae det levende Ords lyksaliggjørende eller afgjørende Magt i Forhold til Bestemmelsen det historisk Forbigangne (et levende Ord af Afdøde), beviser hverken at Grundtvig tænker, eller at Modparten ikke tænker.

1. For en Forsigtigheds Skyld maa jeg her gjentage det Dialektiske. Det var ikke utænkeligt, at En, der havde Phantasie nok til at blive opmærksom paa disse Vanskeligheders Vidtløftigheder, vilde sige: nei, saa gaaer det bedre med *Bibelen*. Men man glemme ikke atter i Adspredelse, at dette Mere eller Mindre, Bedre eller Ikke-bedre er indenfor en Approximerens væsentlige Ufuldkommenhed som incommensurabel for en evig Saligheds Afgjørelse.
(tilbage)

Netop Magister Lindberg, der er for godt et Hoved til at kunne nøies med Aar ud og Aar ind at slaae Allarm, netop han har selv givet Sagen denne Vending. Da der engang blev Strid om det var rigtigst at sige: jeg troer en christelig Kirke, eller en christelig Kirke at være, tog han selv sin Tilflugt til gamle Bøger for at bevise, naar den forkeerte Variant var kommen ind. Der er naturligviis heller intet Andet at gjøre, med mindre man til den christelige Troesbekjendelse føier en ny Forsagelse, den af al sand Tænkning i Forhold til den mageløse Opdagelse og det levende Ords Abracadabra¹.

1. Den derimod, hvis Phantasie ikke er aldeles ubevægelig, hvis han erindrer hiin Strid, vil vist ikke nægte, at Lindbergs Adfærd ret levende erindrede om en bekymret Bibel-Exegesens lærde Anstrængelser. Noget Sophistisk i Lindbergs Fremgangsmaade har jeg aldrig kunnet opdage, naar man, som billigt og retfærdigt er, ikke formaster sig til inspireret at ville dømmes over Hjerterne, hvilken Dom Lindberg altid er bleven forfulgt med.
(tilbage)

Ad denne Vei begynder saa Approximationen igjen, Parenthesen sættes, og naar den ender kan ikke siges, thi dette er og bliver kun en Approximeren, og denne har den mærkelige Egenskab, at den kan blive ved saa længe det skal være.

Altsaa Kirke-Theoriens Fortjeneste i Forhold til Bibel-Theorien var at skaffe det Senere-Historiske bort og gjøre det Historiske til det Nærværende. Men denne Fortjeneste forsvinder strax igjen, naar de nærmere Bestemmelser træde til.

Hvad der ellers leilighedsviis er blevet yttret om Troesbekjendelsens Fortrinlighed fremfor *Bibelen* som Betyggelsesmiddel mod Angreb, er temmeligt dunkelt. At *Bibelen* er en stor Bog, Troesbekjendelsen nogle faae Sætninger, er en illusorisk Trøst, og gjelder egentlig kun for Folk, som ikke opdage, at Tankevidtløftigheden ikke altid staaer i Forhold til Ord-Vidtløftigheden. Angriberne behøve ogsaa blot at forandre Angrebet ∴ rette det mod Troesbekjendelsen, saa er Alt i fuld Gang. Kan Angriberne for at nægte den hellige Aands Personlighed exegetisk forsøge sig paa det ny Testamente, saa kan de jo ligesaa godt knytte sig til den Different som Lindberg har exegetiseret over, om der i Troesbekjendelsen skal staae: den hellige Aand, eller den Hellig-Aand. Dette blot som et Exempel, thi det følger af sig selv, at det er umuligt at finde en saadan objektiv Afgjørelse i Forhold til historiske Problemer, at ingen Tvivl skulde kunne trænge sig ind. Ogsaa dette tyder paa, at Problemet skal sættes subjectivt, og at det netop er en Misforstaaelse at ville sikre sig objektivt, og derved undgaae den Risiko, i hvilken Lidenskabens vælger, og i hvilken Lidenskabens forbliver hævde sit Valg. Det vilde ogsaa være en uhyre Uretfærdighed om nogen sildigere Generation trygt ∴ objektivt skulde kunne trænge sig ind i Christendommen og saaledes blive deelagtig i hvad de Første havde kjøbt i Subjektivitetens yderste Livsfare og erhvervet i den samme Fare gennem et langt Liv.

Vil Nogen sige, at det korte Udsagn er lettere at holde fast og vanskeligere at angribe, saa fortier han Noget, nemlig hvor mange Tanker der er indeholdt i det korte Udsagn. Forsaavidt vil da en Anden med samme Ret kunne sige, at den vidtløftigere Udførelse (naar som in casu begge Dele ere af de Samme, her af Apostlene) er tydeligere og saaledes lettere at fastholde og vanskeligere at angribe. Men Alt hvad der siges i

denne Retning, pro et contra, er igjen kun en Approximations-Skepsis.

Kirke-Theorien er bleven tilstrækkeligen anpriset som objektiv, et Ord, der i vor Tid er en Æreserklæring, hvormed Tænkere og Propheter troe at sige hinanden noget Stort. Skade kun, at der hvor man skulde være objektiv, i den strænge Videnskab, der er man det sjældent; thi en med dygtig Autopsie rustet Lærd er en stor Sjældenhed. I Forhold til Christendommen er det derimod en høist uheldig Categorie, og Den, som har en objektiv Christendom og intet Andet, han er eo ipso en Hedning; thi Christendommen er netop Aandens, og Subjektivitetens og Inderlighedens Sag. At nu Kirke-Theorien er objektiv, vil jeg ikke nægte, tvertimod vise det ved Følgende. Naar jeg sætter det for sin Salighed uendeligt lidenskabeligt interesserede Individ i Forhold til den, saaledes, at han paa den vil begrunde sin Salighed, saa bliver han comisk. Han bliver ikke comisk, fordi han er uendeligt interesseret i Lidenskab, dette er netop det Gode hos ham, men han bliver comisk, fordi Objektiviteten er ueensartet dermed. Skal det Historiske ved Troesbekjendelsen (at den er fra Apostlene o. s. v.) være det Afgjørende, saa maa hver Tøddel uendeligt urgeres, og da dette kun lader sig naae approximando, saa er Individet i den Modsigelse at knytte: at ville knytte sin evige Salighed og ikke at kunne komme til det, fordi Approximationen aldrig bliver færdig, hvoraf igjen følger, at han i al Evighed ikke kommer til at knytte sin evige Salighed til den, men et mindre lidenskabeligt Noget. Blev man først ret enige om at bruge Troesbekjendelsen istedetfor Skriften, vilde der fremkomme aldeles analoge Phænomenener med den bekymrede bibelske Exegeses Zelotisme. Individet er tragisk ved sin Lidenskab og comisk ved at kaste den paa en Approximation. – Vil man accentuere Daabens Sacramente, og derpaa at man er døbt begrunde sin evige Salighed, saa bliver man atter comisk; ikke fordi den uendeligt interesserede Lidenskab er comisk, langtfra, den er netop ærværdig, men fordi Gjenstanden kun er en Approximations-Gjenstand. Vi Alle leve beroligede i den Formening, at vi ere døbt, men skal Daaben være afgjørende, uendeligt afgjørende for min evige Salighed, saa maa jeg, og saaledes Enhver, der ikke er bleven objektiv lyksaliggjort og har aflagt Lidenskab som en Barnestreg (og en Saadan har jo ingen evig Salighed at begrunde, saa han kan sagtens begrunde den paa Lidet), saa maa jeg bede om Vished. Ak, Ulykken er: i Forhold til et historisk Faktum kan jeg kun faae en Approximation. Min Fader har sagt det, det staaer i Kirkebogen, jeg har en Attest¹ o. s. v. O ja, jeg er beroliget. Men lad et Menneske have Lidenskab nok til at fatte sin evige Saligheds Betydning, og lad ham saa forsøge at knytte den dertil, at han er døbt: han vil fortvivle. Ad denne Vei maatte Kirketheorien ligefrem, hvis den havde havt nogen Indflydelse og ikke Alt var blevet saa objektivt, føre til Baptisme, eller ogsaa til Gjentagelse af Daaben ligesom af Nadveren, for at være sikker i sin Sag.

1. Gud veed, om Pastor Grundtvig antager, at der ogsaa er et levende Ord, der beviser, at man virkeligen er døbt.
(tilbage)

Netop fordi Grundtvig som Digter er omtumlet og bevæget i umiddelbar Lidenskab, hvilket just er det Herlige ved ham, føler han en Trang og føler den umiddelbart forstaaet dybt, en Trang til noget Fast, hvormed man kan holde det Dialektiske borte. Men en saadan Trang er kun Trang til et overtroisk Holdningspunkt; thi, som ovenfor sagt, enhver Grændse, der vilde holde Dialektiken ude, er eo ipso Overtro. Netop fordi Grundtvig er bevæget i umiddelbar Lidenskab, er han ikke ubekjendt med Anfægtelser. I Forhold til disse skyder man nu en Gjenvei ved at faae noget Magisk at holde sig til, og saa faaer man god Tid til at være verdenshistorisk bekymret. Men her ligger netop Modsigelsen: i Forhold til sig selv at fortrøste sig til noget Magisk, og saa at have travlt med hele Verdenshistorien. Naar Anfægtelsen griber dialektisk, naar Seiren bestandig tillige er dialektisk construeret, saa skal et Menneske faae nok med sig selv at gjøre. Det forstaaer sig, saa kommer man ikke til at lyksaliggjøre hele Menneskeheden i mageløse Syner.

Om det forøvrigt ikke er uchristeligt, at finde Hvile betræffende det Spørgsmaal om sin evige Salighed i den Vished, at man er døbt, ligesom Jøderne beraabte sig paa Omskærelsen og paa at være Abrahams Børn som det afgjørende Beviis for Guds-Forholdet, altsaa at finde Hvile ikke i Frihedens Aands-Forhold til Gud (og saa ere vi jo i Subjektivitets-Theorien, hvor de egentlige religiøse Categorier høre hjemme, hvor Enhver blot skal frelse sig selv og have nok deri, fordi Frelsen bestandig bliver vanskeligere – intensivere i Inderlighed – jo betydningsfuldere Individualiteten; og hvor det at spille verdenshistorisk Genie og verdenshistorisk at fraternisere med Gud som en Extraordinarius, er ligesom Lapserie i Forhold til det sædelige Liv), men i en Begivenhed, altsaa at holde Anfægtelsen borte ved denne magiske Daab¹, ikke at ville gjennemtrænge den med Troen: skal jeg ikke inklade mig paa at afgjøre. Jeg har overalt ingen Mening, men eksperimenterer blot Problemet frem.

1. Naar man siger, at deri er det Betyggende mod al Anfægtelse i Tanken om Daaben, at Gud i den gjør Noget ved os, saa er det naturligviis kun en Illusion, der ved en saadan Bestemmelse mener at holde Dialektiken borte, thi Dialektiken kommer strax med Inderliggjørelsen af denne Tanke, med Tilegnelsen. Derpaa har ethvert Genie, det største der nogensinde har levet, udelukkende at anvende al sin Kraft: paa Inderliggjørelsen i sig selv. Men

Anfægtelsen ønsker man eengang for alle at være fri for, og i Anfægtelsens Øieblik retter Troen sig derfor ikke mod Gud, men Troen bliver *Troen paa*, at man virkelig er døbt. Hvis her nu ikke skjulte sig meget Spilfægterier, saa vilde der forlængst være fremkommet psychologisk mærkelige Tilfælde af Bekymring om med Vished at faae at vide, at man er døbt. Det skulde blot være 10,000 Rbd. det gjaldt om, saa vilde man neppe lade det staae hen med den Art af Vished, som vi Alle har om at være døbte.
(tilbage)

* *
*

Hvad Bibel-Theorien angaaer, da kan nærværende Forfatter, selv om han blev mere og mere overbeviist om den dialektiske Misviisning, der her skjuler sig, dog aldrig Andet end med Taknemlighed og med Beundring mindes det indenfor Forudsætningen udmærket Præsterede, mindes de med sjelden Lærdom og Grundighed udstyrede Skrifter, mindes et velgjørende Indtryk af den hele Stræben, der er nedlagt i en Literatur, hvis hele Omfang nærværende Forfatter langt fra arøgerer sig et ualmindeligere lærd Kjendskab til. Hvad Grundtvigs Theorie angaaer, da føler han just ikke nogen Smerte i Adskillelsens Øieblik, føler sig just heller ikke forladt ved Tanken om at være ueens med denne Tænker. At have Grundtvig paa sin Side kunde vist Ingen ønske, der med Bestemthed ønsker at vide hvor man er, og ikke ønsker at være, hvor der er Allarm, især naar Allarmen er den eneste nærmere Bestemmelse af, hvor man er. Hvad Mag. Lindberg angaaer, da er han en Mand med saa mange dygtige Kundskaber, han er en saa forfaren Dialektiker, at han som Allieret altid er en stor Vinding, og som Fjende altid kan gjøre En Striden vanskelig – men ogsaa fornøielig, fordi han er en øvet Fægter, der rammer og ikke ihjelslaaer saa absolut, at den Levende let forvisser sig om, at det ikke er ham, der er bleven ihjelslagen, men en eller anden uhyre Absoluthed. Det er altid forekommet mig en Uretfærdighed mod Lindberg, at medens Pastor Grundtvig nyder noget Vist om Aaret i Beundringens Offer og Accidentser af det tilbedende Partie, Mag. Lindberg derimod har maattet staae i Skyggen. Og dog er det i Sandhed Noget, og Noget der med Sandhed kan siges om Lindberg, at han er et godt Hoved; derimod er det høist tvivlsomt, hvad i Sandhed Alt det er, der siges om, at Grundtvig er Seer, Barde, Skjald, Prophet, med et hartad mageløst Blik paa Verdenshistorien, og med eet Øie for det Dybe.

§ 3

Aarhundreders Beviis for Christendommens Sandhed

Problemet er stillet objektivt; den vederhæftige Subjektivitet tænker som saa: »lad det blot være vist og klart med Christendommens Sandhed, jeg skal nok være Mand for at antage den, det følger jo af sig selv.« Ulykken er blot, at Christendommens Sandhed har ved sin paradoxe Form¹ noget tilfælles med Brændenelden: den vederhæftige Subjektivitet brænder sig kun, naar han saaledes uden videre vil gribe til; eller rettere (da det er et Aands-Forhold, kan det jo kun forstaaes overført om at brænde sig selv) han griber den slet ikke, dens objektive Sandhed griber han saa objektivt, at han selv bliver udenfor.

-
1. Cfr. herom »Smulerne.«
(tilbage)

Egentligen dialektisk lader dette Argument sig slet ikke behandle; thi i sit første Ord forvandler det sig selv til en Hypothese. Og en Hypothese kan blive sandsynligere ved at holde sig i 3000 Aar, men derfor bliver den aldrig nogen evig Sandhed, der kan være afgjørende for Ens evige Salighed. Har ikke Muhamedanismen bestaaet i 1200 Aar? De atten Aarhundreders Tilforladelighed, det at Christendommen har gennemtrængt alle Livsforhold, omskabt Verden o. s. v., denne Tilforladelighed er netop en Svig, hvorved det besluttende og vælgende Subjekt fanges og gaaer ind i Parenthesens Fortabelse. Atten Aarhundreder har ingen større Beviiskraft end een Dag i Forhold til en evig Sandhed, der skal være afgjørende for en evig Salighed; derimod har atten Aarhundreder og Alt, Alt, Alt det, som kan fortælles og siges og gjentages i den Anledning, en Adspredelsens Magt, som distraherer ypperligt. Af Naturen er ethvert Menneske lagt an til at blive en Tænker (Ære og Priis være den Gud, som skabte Mennesket i sit Billed!). Gud kan ikke for, at Vane og Slendrian og Lidenskabsløshed og Affectation og Praten med Nabo og Gjenbo efterhaanden fordærver de Fleste, saa de blive tankeløse – og bygge deres evige Salighed derpaa og saa derpaa og for det Tredie derpaa – og mærke ikke, at Hemmeligheden er, at deres Tale om deres evige Salighed er Affectation, netop fordi den er lidenskabsløs, hvorfor den ogsaa ypperligt kan bygges paa Svoelstikke-Argumenter.

Argumentet lader sig derfor kun behandle retorisk¹. Sand Veltalenhed er nu vistnok en Sjældenhed, den sande Veltalenhed vilde vel tage i Betænkning at bruge det: maaskee lader det sig deraf forklare, at Argumentet høres ofte. I sit Maximum vil Argumentet da ikke dialektisere (thi det er kun Fuskere der begynde saaledes, og saa først bag efter gribe til det Rhetoriske), det vil imponere. Taleren isolerer det betragtede eller det tvivlende Subjekt ud af al Forbindelse med Andre, og stiller ligeoverfor den stakkels Synder de utallige Slægter og Millioner Millioner Millioner, derpaa siger han til ham: tør Du nu være fræk nok til at nægte Sandheden, tør Du, tør Du indbilde Dig, at Du skulde have Sandheden og atten Aarhundreder, de utallige Slægter og Millioner Millioner Millioner skulle have levet hen i en Vildfarelse; tør Du, Du elendige Ene-Menneske, tør Du ville ligesom styrte alle disse Millioner Millioner Millioner, ja hele Menneskeheden i Fordærvelse; see, de staae op af Gravene, see, de gaae ligesom forbi min Tanke Slægt efter Slægt alle hine Troende, der fandt Hvile i Christendommens Sandhed, og deres Blik dømmes Dig, Dig Du frække Oprører, indtil Dommens Adskillelse forhindrer Dig fra at see dem, fordi Du blev funden for let, blev lukket udenfor i Mørke, fjern fra hiin evige Salighed o. s. v. Bag denne uhyre Slagorden (af Millioner Millioner Millioner) skjælver dog stundom den feige Taler, naar han bruger Argumentet, fordi han aner, at der er en Modsigelse i hele hans Adfærd.

1. Bedst maaskee med en humoristisk Vending, som naar Jean Paul siger: at om man opgav eller modbeviste alle Beviser for Christendommens Sandhed, blev det dog tilbage: at den har bestaaet i atten Aarhundreder.
(tilbage)

Synderen gjør han imidlertid ingen Skade. Et saadant retorisk Styrtebad fra en Høide af atten Aarhundreder er meget oplivende. Taleren gavner, om just ikke paa den Maade han mener, han gavner ved at udsondre Subjektet ligeoverfor andre Mennesker – ak, dette er en stor Tjeneste, thi kun faae Mennesker formaae dette alene ved sig selv; og dog er Forsøgelse i denne Stilling en absolut Betingelse for at komme ind i Christendommen. De atten Aarhundreder skal netop være Forfærdelse. Som Bevis pro er de i Afgjørelsens Øieblik for det enkelte Subjekt = 0; men som Forfærdelse contra ere de yderst fortræffelige. Kun er det et Spørgsmaal, om det skal lykkes Rhetoren at faae Synderen ind under Styrtebadet; han gjør ham nemlig Uret, da Synderen jo aldeles ikke udsiger eller nægter Christendommens Sandhed, men er ene og alene betænkt paa sit Forhold til den. Som Islænderen, efter Fortællingen, sagde til Kongen: det er for meget Deres Velærværdighed, saaledes kunde Synderen sige: det er for meget Deres Høiærværdighed, hvortil alle disse Millioner Millioner Millioner; man bliver saa forstumlet i Hovedet, at man hverken veed ud eller ind. Som ovenfor bemærket, det er Christendommen selv, der lægger en uhyre Vægt paa det enkelte Subjekt; den vil kun indlade sig med ham, ham, ham ene, og saaledes med Hver især. Det er forsaavidt en uchristelig Brug af atten Aarhundreder, ved dem at ville lokke den Enkelte ind i Christendommen eller ængste ham ind: han kommer dog ikke ind. Og kommer han ind, kommer han det enten han har atten Aarhundreder for sig eller imod sig.

Hvad her er blevet antydnet, have »Smulerner« ofte nok indskærpet, at der ingen ligefrem og umiddelbar Overgang er til Christendommen, og at derfor Alle, der paa den Maade ville skyde retorisk til for at faae En ind i Christendommen eller vel endog ved Prygl hjælpe En derind: alle disse ere Bedragere – nei: de vide ikke hvad de gjøre.

Cap. 2

Den speculative Betragtning

Den speculative Betragtning opfatter Christendommen som et historisk Phænomen; Spørgsmaalet om dens Sandhed betyder derfor, at gennemtrænge den saaledes med Tanken, at tilsidst Christendommen selv er den evige Tanke.

Den speculative Betragtning har nu den gode Egenskab, at den ingen Forudsætninger har. Den gaaer ud fra Intet, antager Intet som Givet, begynder ikke »bittweise«. Her kan man da altsaa være sikker paa ikke at træffe saadanne Forudsætninger, som i det Foregaaende.

Dog antages der jo Eet: Christendommen som givet. Der antages at vi Alle ere Christne. Ak, Ak, Ak, Speculationen er altfor artig. Ja, hvor Verdens Gang er besynderlig! Engang var det livsfarligt at bekjende sig

for at være Christen, nu er det betænkeligt at betvivle, at man er det. Især nemlig naar denne Betvivlen ikke betyder, at man stormer frem for at faae Christendommen afskaffet, thi saa lader det sig høre. Nei, hvis et Menneske simpelt og eenfoldigt vilde sige, at han var bekymret for sig selv, at det ikke hang rigtigt sammen med at han kaldte sig en Christen: saa vilde han – ikke blive forfulgt eller henrettet, men man vilde see vredt til ham og sige: »det er ret kjedeligt med det Menneske, at han skal gjøre Ophævelser over ingen Ting; hvorfor kan han ikke være ligesom vi Andre, der alle ere Christne; det er ligesom med F. F., der ikke kan gaae med en Hat som vi Andre, men skal være aparte.« Var han gift, vilde hans Kone sige til ham: lille Mand, hvor kan Du nu faae saadanne Indfald; skulde Du ikke være en Christen? Du er jo Dansk; staaer der ikke i Geographien, at den luthersk-christelige Religion er den herskende i Danmark? For en Jøde er Du da ikke, en Mahomedaner heller ikke, hvad skulde Du vel saa være? Det er jo 1000 Aar siden, at Hedenskabet blev fortrængt, saa veed jeg da, Du er ingen Hedning. Passer Du ikke Dit Arbeide i Contoiret som en god Embedsmand, er Du ikke en god Undersaat i en christelig, i en luthersk-christelig Stat: saa er Du jo en Christen.» See, saa objektive ere vi blevne, at selv en Embedsmands Kone argumenterer fra det Totale, fra Staten, fra Samfunds-Ideen, fra Geographiens Videnskabelighed til den Enkelte. Det følger i den Grad af sig selv, at den Enkelte er Christen, har Troen o. s. v., at det er Lapseri at gjøre Ophævelser derover eller ogsaa er det Grillefængerie. Da det nu altid er ubehageligt at maatte tilstaae, at man ikke er i Besiddelse af Noget, som Alle antages uden videre at være i Besiddelse af, og som kun med rette faaer et Slags særlig Betydning, naar Nogen er taabelig nok til at forraade sin Skavank, hvad Under da, at Ingen tilstaaer det. I Forhold til hvad der dog er et Noget, hvad der forudsætter en Færdighed og andet Saadant, kan man bedre gjøre en Tilstaaelse, men jo ubetydeligere Gjenstand, ubetydeligere nemlig derved, at Alle have den, desto flauere er Tilstaaelsen. Og dette er egentligen den moderne Categorie i Forhold til Bekymringen for ikke at være en Christen: det er flaut. – Ergo er det givet, at vi Alle ere Christne.

Men siger maaskee Speculationen: »dette er populaire og eenfoldige Betragtninger, som Seminarister og Populair-Philosofen kan anstille dem; Speculationen har dermed slet Intet at gjøre.« O, Rædsel at være udelukket fra Speculationens fornemme Viisdom! Men besynderligt forekommer det mig, at man bestandig taler om Speculationen og Speculationen, som var denne en Mand, eller en Mand var Speculationen. Speculationen gjør Alt, den tvivler om Alt, o. s. v.; Speculanten derimod er bleven for objektiv til at tale om sig selv, han siger derfor ikke, at han tvivler om Alt, men at Speculationen gjør det, og at han siger det om Speculationen, mere siger han ikke – i Tilfælde af privat Søgemaal. Skulde vi nu ikke være enige om, at være Mennesker! Socrates siger som bekjendt, at naar man antager et Fløitespil, maa man ogsaa antage en Fløitespiller; og altsaa naar man antager en Speculation, maa man ogsaa antage en Speculant eller flere Speculanter. »Altsaa, dyrebare Menneske, høistærede Hr. Speculant, Dem tør jeg dog nærme mig i subjektiv Tiltale: o, Kjære! hvorledes betragter De Christendommen, ρ: Er De en Christen eller ikke? Her spørges ikke, om De gaaer videre, men om De er det; det skulde da være, at det at gaae videre for en Speculant i Forhold til Christendommen er at ophøre at være hvad man var, et sandt Kunststykke à laMünchhausen, et Kunststykke, som maaskee er muligt for Speculation, thi denne uhyre Magt fatter jeg ikke, men dog vel umuligt for Speculanten qua Menneske.

Speculanten (hvis han ikke er ligesaa objektiv som hiin Embedsmands Kone) vil altsaa betragte Christendommen. Han er ligegyldig ved, om Nogen antager den eller ikke; sliig Bekymring overlades Seminarister og Lægfolk – og saa dog vel de virkelige Christne, hvilke det ingeniunde er ligegyldigt, om de ere Christne eller ikke. Han betragter Christendommen for nu at gennemtrænge den med sin speculative, ja sin ægte speculative Tanke. Sæt dette hele Foretagende var en Chimaire, sæt det slet ikke lod sig gjøre; sæt Christendommen netop er Subjektiviteten, er Inderliggjørelsen, sæt altsaa, at kun to Klasser af Mennesker kan vide Noget om den: De, der uendeligt interesserede i Lidenskab for deres evige Salighed troende bygge den paa deres troende Forhold til den; og De, som i modsat Lidenskab (men i Lidenskab) forkaste den – de lykkelige og de ulykkelige Elskere. Sæt altsaa den objektive Ligegyldighed aldeles intet kan faae at vide. Kun det Lige forstaaes af det Lige, og den gamle Sætning quicquid cognoscitur, per modum cognoscentis cognoscitur maa dog udvides saaledes, at der ogsaa er en Maade, paa hvilken den Erkjendende slet Intet erkjender, eller at det bliver en Indbildning med hans Erkjenden. I Forhold til en lagttagelse, hvor det er af Vigtighed, at lagttageren befinder sig i en bestemt Tilstand, gjelder det jo, at naar han ikke er i denne Tilstand, saa erkjender han slet ikke Noget. Han kan nu bedrage En ved at sige, at han er i den Tilstand uagtet han ikke er det, men naar det træffer sig saa heldigt, at han selv siger, at han ikke er i den fornødne Tilstand, saa bedrager han Ingen. Dersom nu Christendommen væsentligen er noget Objektivt, saa gjelder det for lagttageren at være objektiv; men dersom Christendommen væsentligen er Subjektiviteten, saa er det en Feiltagelse, hvis lagttageren er objektiv. I Forhold til al Erkjenden, hvor det gjelder at Erkjendelsens Gjenstand er selve Subjektivitetens Inderlighed, gjelder det, at den Erkjendende maa være i denne Tilstand. Men Udtrykket for Subjektivitetens yderste Anstrængelse er den uendeligt lidenskabelige Interesse for sin evige Salighed. Allerede i Henseende til jordisk Elskov gjelder det, at lagttageren dog maa være i Elskovens Inderlighed. Men Interessen er her ikke saa stor, fordi al Elskov ligger i Illusion, og netop derfor har den et Slags objektiv Side, som gjør, at en Erfaring paa anden Haand endda lader sig høre. Gennemtrænges Elskoven derimod med et Guds-Forhold, saa forsvinder den ufuldkomne Illusion, det Skin af Objektivitet, der bliver tilbage; og nu gjelder det, at Den, som ikke er i denne Tilstand, Intet vinder ved al sin Betragtning. I den uendelige lidenskabelige Interesse for sin evige Salighed er Subjektiviteten i sin yderste Anstrængelse, i det Yderste, ikke hvor der intet Objekt er (den ufuldkomne og udialektiske Distinction), men hvor Gud er

negativt i Subjektiviteten, der i denne Interesse er den evige Saligheds Form.

Speculanten betragter Christendommen som et historisk Phænomen. Men sæt Christendommen slet ikke var det. »Hvilken Dumhed,« hører jeg En sige, »hvilken mageløs Jagen efter Originalitet, at sige noget Saadant, netop i disse Tider da Speculationen har fattet det Historiskes Nødvendighed.« Ja hvad Speculationen er istand til at fatte; thi hvis en Speculant vilde sige, at han havde fattet et historisk Phænomens Nødvendighed, da vilde jeg bede ham dog et Øieblik at sysle med de Betæneligheder, som »Smulerne« eenfoldeligen fremsatte i Mellemspillet mellem Cap. IV og Cap. V. Til hiint lille Partie henvises altsaa indtil videre, jeg skal altid være villig til at lægge det til Grund for yderligere dialektiske Udviklinger, naar jeg faaer den Lykke at have med en Speculant at gjøre, med et Menneske, thi Speculationen tør jeg ikke indlade mig med. Og nu denne mageløse Jagen efter Originalitet! Lad os tage et Analogon. Tag et Ægtepar; see, deres Ægteskab præger sig tydeligen ud i det Udvortes, det danner et Phænomen i Tilværelsen (i det Mindre ligesom Christendommen verdenshistorisk har udpræget hele Livet); men deres ægteskabelige Kjerlighed er intet historisk Phænomen; det Phænomenale er det Ubetydelige, har kun for Ægtefolkene ved Kjærligheden Betydning, men anderledes seet (∴: objektivt) er det Phænomenale et Bedrag. Saaledes med Christendommen. Er dette saa originalt? I Forhold til det Hegelske, at det Udvortes er det Indvortes og det Indvortes det Udvortes, er det jo rigtignok yderst originalt. Men det vilde dog ogsaa være endnu originalere, om det Hegelske Axiom ikke blot blev beundret af Samtiden, men endogsaa fik tilbagevirkende Kraft til historisk baglænds at afskaffe Distinctionen mellem den synlige og usynlige Kirke. Den usynlige Kirke er intet historisk Phænomen; den lader sig slet ikke objektivt betragte som saadant, thi den er kun i Subjektiviteten. Ak, med min Originalitet seer det kun maadeligt ud; trods al Jagen, hvilken jeg dog ikke er mig bevidst, siger jeg kun hvad ethvert Skolebarn veed, om det end ikke veed at sætte det saa tydeligt frem, hvilket Skolebarnet dog har tilfældes med store Speculanter, kun at Skolebarnet er endnu for umodent, Speculanten for overmoden.

At nu den speculative Betragtning er objektiv, nægtes ikke, tvertimod vil jeg blot for yderligere at vise det, atter her gjentage Forsøget med at sætte den i Lidenskab for sin evige Salighed uendeligt bekymrede Subjektivitet i Forhold til den, hvorved det da netop vil vorde aabenbart, at den speculative Betragtning er objektiv, derved, at Subjektet bliver comisk. Han er ikke comisk fordi han er uendelig interesseret, (tvertimod er netop Enhver comisk, der ikke uendelig i Lidenskab interesseret dog vil bilde Folk ind, at han er interesseret for sin evige Salighed), nei, det Comiske ligger i det Objektives Misforhold.

Er Speculanten tillige Troende (hvilket ogsaa siges), saa maatte han jo forlængst have indseet, at Speculationen aldrig kan faae den Betydning for ham som Troen. Netop som Troende er han jo uendelig interesseret for sin evige Salighed, og er i Troen forvisset om den (NB. saaledes som man troende kan være det, ∴: ikke eengang for alle, men dagligen med den uendelige personlige lidenskabelige Interesse erhvervende Troens visse Aand); og han bygger da ingen evig Salighed paa sin Speculation, han omgaaes snarere Speculationen mistænkeligt, at den ikke narrer ham ud af Troens Vished (der i ethvert Øieblik har Uvishedens uendelige Dialektik i sig) ind i den ligegyldige objektive Viden. Simpel dialektisk forstaaet forholder Sagen sig saaledes. Siger han derfor, at han bygger sin evige Salighed paa Speculationen, saa modsiger han sig comisk, thi Speculationen i sin Objektivitet er netop aldeles ligegyldig mod hans og min og Din evige Salighed; medens den evige Salighed netop ligger i Subjektivitetens ved den yderste Anstrængelse erhvervede fradragende Selvfølelse. Han lyver tillige med Hensyn til at han udgiver sig for en Troende.

Eller Speculanten er ikke Troende. Speculanten er naturligviis ikke comisk, thi han spørger slet ikke om sin evige Salighed, det Comiske fremkommer først, naar den i Lidenskab uendeligt interesserede Subjektivitet vil sætte sin Salighed i Forhold til Speculationen. Speculanten derimod fremsætter ikke det Problem, hvorom vi tale, thi som Speculant bliver han netop for objektiv til at bekymre sig om sin evige Salighed. Her dog eet Ord for at det kan vorde tydeligt, hvis Nogen misforstaaer mange af mine Ytringer, at det er ham der vil misforstaae mig, medens jeg er uden Skyld. Ære være Speculationen, priset Enhver, der i Sandhed sysler med den. At nægte Speculationens Værd (om man end kunde ønske at Vexelerne i Forgaarden o. s. v. bleve forjagne som Vanhellige) vilde i mine Øine være at prostituere sig selv, og især taabeligt af Den, hvis meste Liv efter fattig Leilighed er helliget til dens Tjeneste, især taabeligt af Den, der beundrer Grækerne. Thi han maa jo dog vide, at Aristoteles, naar han afhandler, hvad Lyksalighed er, sætter den høieste Salighed i at tænke, mindende om de evige Guders salige Tidsfordriv i Tænkning. Han maa fremdeles have baade Forestilling om og Ærbødighed for den Videnskabeliges uforfærdede Begeistring, hans Udholdenhed i Ideens Tjeneste. Men for den Speculerende kan Spørgsmaalet om hans personlige evige Salighed slet ikke komme frem, netop fordi hans Opgave bestaaer i mere og mere at komme bort fra sig selv og blive objektiv, og saaledes forsvinde for sig selv og blive Speculationens skuende Kraft. Alt Sligt veed jeg endda ganske god Beskeed om. Men see, de salige Guder, hiint Speculantens store Forbillede, de vare jo heller ikke bekymrede for deres evige Salighed. Saaledes kom derfor Problemet slet ikke frem i Hedenskabet. Men at behandle Christendommen paa samme Maade, er jo blot at forvirre. Da Mennesket er en Synthese af det Timelige og det Evige, vil den Speculationens Salighed, Speculanten kan have, være en Illusion, fordi han i Tiden vil være blot evig. Deri ligger Speculantens Usandhed. Høiere derfor end denne Salighed er den i Lidenskab uendelige Interesse for sin personlige evige Salighed. Den er høiere netop fordi den er sandere, fordi den bestemt udtrykker Synthesen.

Saaledes forstaaet (og i en vis Forstand vilde det end ikke behøve at oplyses, om den uendelige Interesse for sin evige Salighed er noget Høiere, thi Hovedsagen er blot at den er det Omspurgte) vil det Comiske let vise sig i Modsigelsen. Subjektet er uendelig interesseret i Lidenskab for sin evige Salighed, nu skal han hjælpes ved Speculationen, ♂: altsaa ved selv at speculere. Men for at speculere maa han netop gaae den modsatte Vei, opgive og tabe sig selv i Objektiviteten, forsvinde for sig selv. Ueensartetheden vil aldeles forhindre ham i at begynde, og vil comisk dømme enhver Forsikkring om ad denne Vei at have vundet Noget. Dette er fra den modsatte Side aldeles det Samme som der blev sagt i det Foregaaende om lagttagerens Forhold til Christendommen. Objektivt lod Christendommen sig ikke iagttage, netop fordi den vil bringe Subjektiviteten til sit Yderste; naar Subjektiviteten saaledes er rigtigt stillet, kan den ikke knytte sin evige Salighed til Speculationen. Modsigelsen mellem det i Lidenskab uendeligt interesserede Subjekt og Speculationen, naar den skal hjælpe ham, vil jeg tillade mig at oplyse ved et sandseligt Billede. Naar man vil sauge, gjelder det om ikke at trykke for stærkt paa Saugen; jo lettere den Saugende gjør sin Haand, desto bedre gaaer Saugen. Vil En trykke af al sin Kraft paa Saugen, kommer han slet ikke til at sauge. Saaledes gjelder det ogsaa her for den Speculerende at gjøre sig selv objektiv let, men Den, der i Lidenskab er uendeligt interesseret for sin evige Salighed, gjør sig saa subjektiv tung som muligt. Netop derved gjør han sig det umuligt at komme til at speculere. Dersom nu Christendommen hos det enkelte Subjekt fordrer denne uendelige Interesse (hvilket antages, thi derom dreier Problemet sig), saa sees det let, at han umuligen i Speculation kan finde det han søger. – Dette kan ogsaa udtrykkes saaledes, at Speculationen slet ikke lader Problemet komme frem, saa al dens Besvarelse kun er en Mystification.